KONINKLIJK OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP.

1858—1908.

DE TWAALF MAANDEN

MET VOORSTELLINGEN UIT HET STADSLEVEN.

TEEKENINGEN VAN JACOBUS BUYS, IN DE OORSPRONKELIJKE KLEUREN WEERGEGEVEN.

MET EENIGE MEDEDEELINGEN OVER DEN TEEKENAAR

DOOR E. W. MOES.

AMSTERDAM 1908.

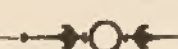
KONINKLIJK OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP.

1858—1908.



KONINKLIJK OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP.

1858—1908.



DE TWAALF MAANDEN

MET VOORSTELLINGEN UIT HET STADSLEVEN.



TEEKENINGEN VAN JACOBUS BUYS, IN DE OORSPRONKELIJKE KLEUREN WEERGEGEVEN.

MET EENIGE MEDEDEELINGEN OVER DEN TEEKENAAR

DOOR E. W. MOES.



AMSTERDAM 1908.



De belangstelling van onze kunstvrienden heeft zich jarenlang zóó uitsluitend tot het gouden tijdperk der zeventiende eeuw beperkt, dat het bijna den schijn had, of er vóór en na dien tijd te onzent geen kunst bestaan heeft. Het is nog niet zoo lang geleden, dat men begonnen is, ook aan de Hollandsche primitieven aandacht te wijden, en er zijn kenteekenen, dat ook de zestiende eeuw een aandeel in de belangstelling zal krijgen. Maar dat er ook in de achttiende eeuw, in den pruikentijd, kunstenaars in Nederland geleefd hebben, dat zal nog door menigeen betwijfeld worden. Slechts weinige namen van schilders uit dat lange tijdperk zijn meer dan ijdele klanken. Cornelis Troost, de Hollandsche Hogarth, om zijn geestige pastels, en Jacob de Wit om zijn vaardige grauwtjes zijn eigenlijk de eenigen die werkelijk populair zijn.

Is die geringschatting verdiend? Ik hoop dat een kennismaking met de twaalf teekeningen, die hiernevens in op ongeveer de helft verkleinde doch getrouwe nabootsingen aan de leden van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap aangeboden worden als een feestgave ter gelegenheid van het halve eeuwfeest, zal doen zien, dat er nog meer kunstenaars in dien veel gesmaden tijd geleefd hebben, wier werk waardeering verdient.

Toelichting is bij deze reproducties overbodig, het zij dan, dat de oorspronkelijke teekeningen, van 1771—1773, in het bezit zijn van den heer P. Smidt van Gelder op den huize „Hartekamp" te Heemstede, wiens medewerking in deze door het Bestuur van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap op hoogen prijs gesteld wordt, dat ze 14 April 1908 verworven zijn op een veiling bij de firma R. W. P. de Vries, en dat ze vroeger berust hebben in de collectie Rompel te Amsterdam.

Slechts wil ik in het kort mededeelen, wat mij over den teekenaar Jacobus Buys bekend is. Het zal hierbij in het oog vallen, dat wij omtrent het leven onzer 18de-eeuwsche kunstenaars zoo veel minder goed ingelicht zijn dan omtrent hunne voorgangers. De archieven zijn nog een gesloten boek, de litteratuur bestaat uit weinig meer dan uit dorre opsommingen en banale loftuitingen en, waar het wel het meest op aan komt, de werken zijn vrijwel onvindbaar.

De oudste biograaf van Jacobus Buys is Jan van Gool geweest, die in het 1751 verschenen tweede deel van zijn „Nieuwe Schouburg der Nederlandsche Kunstschilders en schilderessen" een bladzijde aan hem heeft gewijd. Veel had van Gool trouwens niet kunnen vertellen, want de kunstenaar was nauwelijks 27 jaar oud, toen zijn werk ter perse ging, en eerst in 1817 is de draad, die van Gool in 1751 had laten vallen, door Roeland van Eijnden en Adriaan van der Willigen weer opgenomen in het tweede deel hunner „Geschiedenis der vaderlandsche schilderkunst."

Uit het huwelijk van Cornelis Buys, wonende in de Leidsche Dwarsstraat te Amsterdam, in September 1723 te Mijdrecht gesloten met Cornelia Latombe, is Jacobus

Buys geboren en 19 November 1724 is hij in de Amstelkerk gedoopt. [1]) Bestemd voor het procureursvak bleef hij tot zijn negentiende jaar, dus tot ongeveer 1743, werkzaam op het procureurskantoor van Johannes Beukelaar. Een van diens zonen beoefende de teekenkunst en had zelf een kleine verzameling teekeningen, waar de jonge Buys meer belang in stelde dan in de actes en protocollen van diens vader. Sybrand Feitama wakkerde deze neigingen aan, en in zijn vrije uren werd Cornelis Pronk zijn eerste leermeester. Deze liet hem het werk van Jacob de Wit bestudeeren en copieeren, met zulk een goed gevolg, dat hij later behangsels en grauwtjes vrij bedriegelijk in diens stijl wist na te bootsen. Eindelijk verwisselde Buys voorgoed de schrijfpen voor penceel en teekenstift; hij meldde zich in 1743 als leerling aan op de Amsterdamsche Teekenacademie, waar vlijtig naar het naakt werd geteekend, en kwam op het atelier van Cornelis Troost. Van hem leerde hij voornamelijk de behandeling van het pastel, maar ofschoon van Gool uitdrukkelijk zegt, dat hij, toen hij twee jaar later zelfstandig begon te werken, vooral pastelportretten afleverde, zijn er, voor zoover mij bekend is, geen pastels van hem aan te wijzen. Van Gool noemt nog het portret van den landschapschilder Dirk Dalens, dat toen in het bezit was van den Leidschen verzamelaar Mr. J. van der Marck „dat wel geleek en al prysselyk behandelt was.” [2])

Daarnevens vermeldt van Gool ook stukjes van eigen vinding. Deze zijn thans geheel onvindbaar, maar in zijn tijd werden ze zeer gewaardeerd. Aardig is het op te merken, dat, toen de groote kunstkenner Lebrun in het 1796 verschenen derde deel van zijn „Galerie des peintres” van Buys het tafereeltje van een moeder die haar kind in de wieg toedekt, door Reinier Vinkeles had laten graveeren, hij den

---

[1]) Tot het doen van eenige nasporingen in het Archief te Amsterdam stelde Mr. W. R. Veder mij in staat.

[2]) Op de verkooping van het kabinet van der Marck, 25 Augustus 1773, kocht de kunstkooper IJver het voor *f* 15.10. Later was het nog op de verkooping der collectie Jac. Lauwers e. a., Amsterdam, 13 December 1802.

kunstenaar noemde „un artiste vivant dont les talens distingués nous ont engagé à être les premiers à le placer parmis les hommes célèbres de cette école."

De voorliefde van Troost voor het pastel moge hij spoedig hebben laten varen, een andere voorliefde van zijn meester bleef hem bij, nl. die voor het tooneel. Troost is de groote illustrator van het Nederlandsche Tooneel in de achttiende eeuw, en zijn beste navolger hierin werd Jacobus Buys. Vier der fraaiste stukken moeten geweest zijn in de 19 Juni 1800 te Amsterdam verkochte collectie van Jan van Arp, en verschillende teekeningen in dit genre berusten in 's Rijks Prentenkabinet te Amsterdam. Van den bekenden acteur Anthony Spatsier schilderde en graveerde hij het portret, en zelfs leverde hij aan den Amsterdamschen Schouwburg een fraai stel schermen, zijnde de Hofzaal, volgens van der Willigen door C. Philips Jz. in prent gebracht [3]).

Verschillende portretten, die Buys in dezen tijd geschilderd heeft, zijn ons door de graveerstift van Houbraken en Tanjé bekend, zoo van 1760 dat van Samuel Barovius, predikant te Veenendaal, van 1764 en 1765 die van de Amsterdamsche predikanten Johannes Henricus Westerhoff en Nicolaas Tetterode, van 1766 dat van den historieschrijver Jan Wagenaar en van 1769 dat van den Amsterdamschen predikant Ericus Fridericus Alberti. Voorts wijs ik nog op het portret van den bekenden Cornelis Ploos van Amstel van 1766 in het Rijksmuseum te Amsterdam en op het portret van Johannes Monnikhoff van 1783 mede daar aanwezig.

In 1771 werd hem een belangrijk werk opgedragen, toen de dames regentessen van het Walenweeshuis besloten zich door hem te laten schilderen. Met groot succes kweet hij zich van deze moeielijke taak, en nog kan men in het Weeshuis op de Vijzelgracht zien, dat hij een niet onwaardige plaats inneemt in de breede rij schilders van regentenstukken.

Het meest heeft hij echter te doen gehad met het illustreeren van boeken. Ontelbaar schier zijn de prenten die te dien opzichte Reinier Vinkeles naar zijne ontwerpen op het koper gebracht heeft, als voor Martinet's Historie der Wereldt,

[3]) Deze prent is door mij nergens aangetroffen.

voor het Vervolg op de Vaderlandsche Historie van Wagenaar, voor Kok's Vaderlandsch Woordenboek en voor vele andere uitgaven. Noach van der Meer Jr. sneed zijn geestige teekeningen voor Gellert's Fabelen en Vertelsels, Cornelis Brouwer en Theodoor Koning voor Nomsz' Heldendicht Willem de Eerste, Lodewijk Portman voor Stuart's Geschiedenis der Romeinen.

Dat zijn teekeningen vroeger zeer hoog gewaardeerd werden, is wel gebleken toen op de verkooping van het kabinet Pieter Cornelis Hasselaar, te Amsterdam 28 November 1797, voor een voorstelling van het Laatste Oordeel *f* 991.— gegeven werd.

Hij teekende ook veel naar oude schilderijen en heeft eindelijk ook eenige etsjes, prentteekeningen en zwartekunstprenten gemaakt.

Langzamerhand was Buys een man van aanzien geworden en in 1768 stond hij aan het hoofd der directeuren van de Teeken-Academie. Twee van zijn redevoeringen in de Academie gehouden, zijn in druk uitgekomen, n.l. een „Redevoering over het naarteekenen der antieke beelden", gedaan den 7den October 1767 en een „Redevoering over het teekenen naar het levend menschenbeeld", gedaan den 6den Dec. 1769, beide naar vorm en inhoud lessen tot de jeugdige teekenaars bevattende.

Nauwelijks had hij zich zelfstandig als schilder gevestigd of hij huwde, want in 1745 werd zijn oudste zoon Cornelis geboren. Na het overlijden van zijn vrouw, die hem nog een tweeden zoon geschonken heeft, vestigde hij zich te Mijdrecht en werd daar lid van het dorpsbestuur. Zijn vertrek uit Amsterdam heeft in 1755 plaats gevonden. Bij schepenacte van 27 Maart 1755 werd hem door Schout en Schepenen van Mijdrecht in vollen en vrijen eigendom gegeven een huis en erve, groot 230 roeden, waarvan de koopconditie 23 Jan. 1755 gedateerd was; en in de naamlijst van de leden van het Amsterdamsche Genootschap onder de zinspreuk „Concordia et Libertate", waar hij in 1752 lid van geworden was, staat achter zijn naam „Buitenlid 1756". Ook te Mijdrecht bleef hij schilderen. In 1756 leverde hij een schoorsteenstuk voor de vergaderzaal van het Gerecht in het stadhuis te

Utrecht. Het is een grauwtje en bevindt zich thans in het Museum Hoogeland, waar het vooral de aandacht trekt door de fraaie rococo-lijst. De voorstelling van de Gerechtigheid, die met zwaard en weegschaal boven vier allegorische figuren troont, is zeer zwak van compositie, en de uitvoering beneden het middelmatige.

Weldra maakte hij als schepen deel uit van het dorpsbestuur; 3 Nov. 1757 komt zijn handteekening het eerst onder een schepenacte voor, en in 1758 zijn verschillende actes door hem medeonderteekend. Daarna trof ik er zijn fraaie handteekening niet meer aan. Hij is dan ook niet lang daarna weer vertrokken en bij schepenacte van 1 Maart 1760 droeg hij zijn huis en erf weer over aan Christoffel Gregory, heer van Leusden. [4])

Hij vestigde zich weer te Amsterdam, en van het Genootschap „Concordia et Libertate" werd hij wederom een ijverig lid. Zoowel voor de feestgave die in 1773 bij het 25-jarig als bij die in 1798 ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan het licht zag, teekende hij een vignet, dat beide keeren door zijn vriend Vinkeles gegraveerd is. Verschillende keeren vergastte hij zijn medeleden op redevoeringen, zoo 19 December 1797 over de „waarschijnlijke oorzaken van de hoogte, waartoe de Grieken de Beeldende Kunsten hebben gebragt", 12 Februari 1799 over de „nadeelige lotgevallen der Beeldende Kunsten van hun wasdom tot hun verval" en 26 November 1799 over de „lotgevallen der schilderkunst van derzelver herstelling in 't midden der 13e eeuw tot op den tegenwoordigen tijd". Ook hield hij er verschillende kunstbeschouwingen; 22 Juli 1800 gaf hij teekeningen van Dirk Langendijk rond „'t begin, midden en einde des oorlogs".

Het zou zijn laatste werkzaamheid zijn.

7 April 1801 is hij in zijn geboortestad overleden. „Hij was", naar van der Willigen getuigt, „een hupsch en deftig man, die een goed oordeel bezat bij een opgeruimd gestel".

---

[4]) Een en ander is het resultaat van de nasporingen die Mr. S. Muller Fz. mij toestand te doen in het Rijksarchief te Utrecht.

JANUARI.



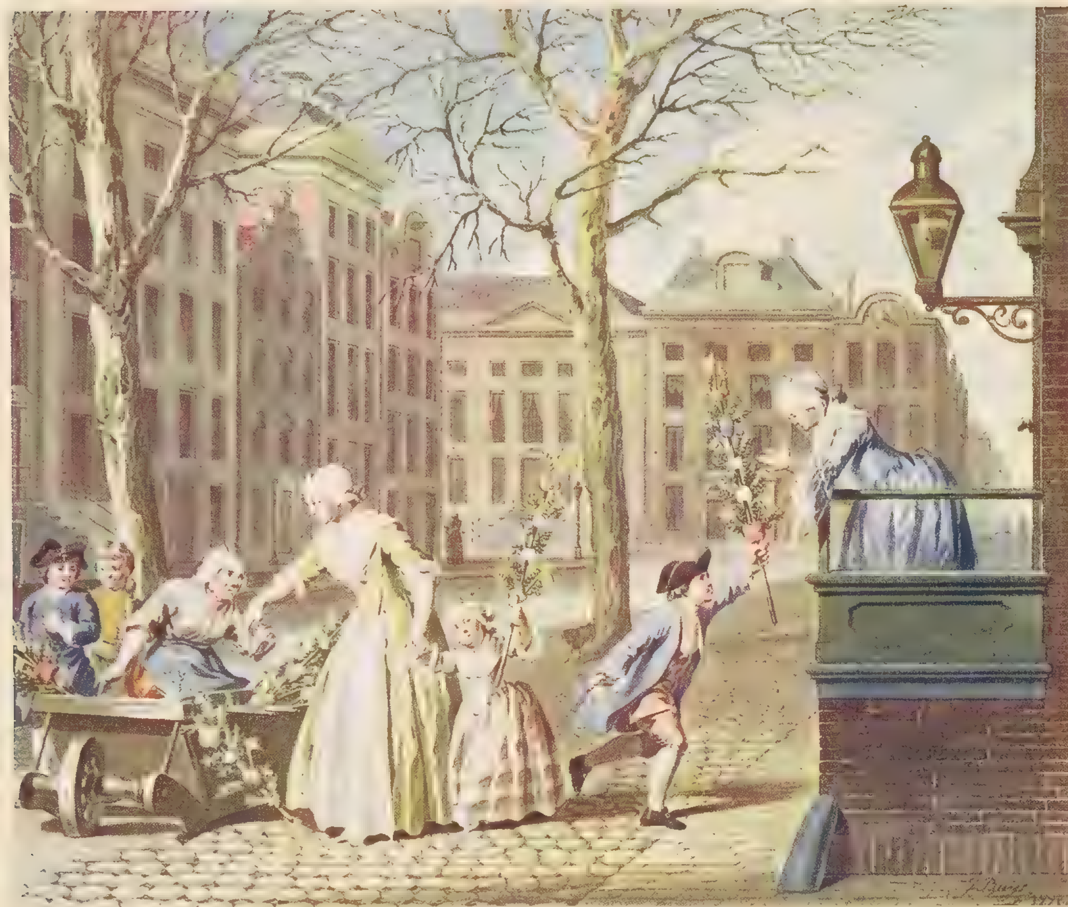
DRIEKONINGENAVOND.

FEBRUARI.



VASTENAVOND.

MAART.



PALMPASCHEN.

APRIL.



APRILGRAP.

MEI.



VERHUISDAG.

JUNI.



PINKSTERBLOEM.

JULI.



KERSENTIJD.

AUGUSTUS.



FRUITMARKT.

SEPTEMBER.



KERMIS.

OCTOBER.



JACHTGESCHENK.

NOVEMBER.



SINT-MAARTENSVUREN.

DECEMBER.



SINT-NICOLAASAVOND.


ROELOFFZEN-HÜBNER EN VAN SANTEN
AMSTERDAM